

s. v. *caixc*, *-co*, dóna els sentits castellans de «casco» i «carrillo» i *caixcut* «cascudo», «carrilludo»: sembla que hi tenim el reflex de l'ant. *caix* confluint amb el castellanisme *casco*, adoptat com *caixco*. Notem que hom diu *comer a dos caixos* a Anna, zona xurra, on s'usen molts valencianismes i *caixo* pot ser-hi mot valencià més aviat que un antic aragonesisme. — ⁵ Rohlf's (ASNSL cci, 75) reporta lucanià *kèšū* «Kinnlade» (és a dir, queixalera), en una zona on hi ha influència piemontesa en temps de Fred. II, si bé avui el mot ja no es troba a l'Alta Itàlia. No serà, doncs, catalanisme? — ⁶ És la mateixa paraula amb aplicació diferent *caxera* que apareix en documents antics com a una peça de ballesta: 1393 (AlcM), 1447 «E duas ballestes de fust cubertes de negre pintades [,] ab *caxeras* e ab streps blancs», 1451 «e les ballestes ab lo strep e clau stanyats o argentats e *caxeres* de lana laborades, ab senyals de la ciutat en esmalt d'argent» (citat per DAG. de Man. Ardits II, 12 i 128); cf. el cast. *quijera* «la guarnició del tablero, cureña, o palo de ballesta, que siempre es de hierro. --- Los hierros que guarnecen este tablero, por donde está la nuez y la cabeza, se llaman *quijeras*» (DAut., que cita d'Espinel, *Arte de Ballest.*, a. 1640). — ⁷ És possible que el mot *caxut* que figura en JEsteve (1472) com a sinònim de *corb* sigui per *queixut*, atès que el qui és queixut té la galta corba ben sovint: «Corb o *caxut*: Curvus ... Inclinatus» (c 8); però veg. a més II, 402a47ss. — ⁸ 1313 «De facto autem dentis seu *caxalis* --- infantissa Isabelis approbamus, quod deliberastis cum Auinione cirurgico» (Finke, *Acta Arag.* I, 346); el doc. de 1351 és un inventari dels ornaments de l'Església de St. Joan de Perpinyà: «In daga caxia sunt barre cum dentibus Sce. Roffine in quibus sunt due dentes et novem *caxals*» (Alart, RLR v, 297). — ⁹ JCoromines té anotades les formes *as kəšáls* a Formiguera de Capcir, 1960, *kišal de vella* (nom de planta) a Alcarràs (Segrià), 1964, *kišáls* en els pobles de Cardós i Vall Ferrera: *kišal del séy* a Tor, ~ *del sén* a Àreu (*EntreDL* II, 47), *kišáls* a Tor; *kišál* a Alzira (Rib. Xúquer), 1962.

QUEIXAR-SE, 'plànyer-se', procedeix del llatí vg. *QUASSIARE (derivat de QUASSARE 'donar cops violentament', 'crebantar'); és mot d'aparició relativament tardana en la llengua i és possible que hagi entrat en català pel conducte del castellà antic *quexar* i afavorit després per la influència d'aquesta llengua. □ 1.^a doc.: c. 1550, però l'adj. *queixós* ja en *Eximplis e Mir.*, de c. 1400 o 1450.

En els textos antics és normal i constant *plànyer-se* (PLANGÈRE) per a aquest concepte. Segons reporta Alart en el seu *InvLC* exemples de *queixar-se* i *queixa* apareixen des de 1564; AlcM cita un exemple de *queixar* (intr.) 'plànyer-se' d'un escrit mall. de 1576 i trobem aquest altre en un doc. ross. de 1588 «que-s *queixen* y-ns inculpen» (RLR LV, 77); el DTò. fa articles per a *queixar-se*, *queixar-se d'algu*, *queixa*, *queixa davant del jutge*, i *queixós*, i Lacav. s. v. *queixar-se*

i *queixa* ens dóna molts exemples de llur ús. Avui és d'ús general en català en tot el domini i en totes les esferes de la llengua, i ha reemplaçat el seu sinònim *plànyer-se* en aquest sentit si bé no del tot. D'altra banda, l'aparició de l'adj. *queixós* en els *Eximplis e Mir.* II, 72 («la abadessa tramés-li altra monja joue molt *quexosa*, e barallosa, e defficiosas»), ens prova que aquesta família de mots devia córrer en la llengua durant el S. xv i encara abans.

En canvi en castellà (i portuguès) *quexar* està ben documentat des dels primers textos (*Cid*, Berceo, *Alex.*, Alfons el Savi etc.), primer com a transitiu en el sentit de 'afligir' (ben explicable com a extensió de l'ac. de 'donar cops violentament') i *quexarse* 'afligir-se, preocupar-se' i d'on després 'queixar-se, plànyer-se', que sembla ja ben arrelat cap al S. xv: DCEC/DECH, s. v. *quejar*, on altrament JCor. estableix *QUASSIARE com a ètimon d'aquest mot. Com s'hi nota, a més, són altres reflexos romànics de *QUASSIARE l'it. *accasciare* «indebolire (detto di malattia, di vecchiaia e anche dello spirito che abbatte il corpo)», d'ús clàssic i modern, si bé quelcom antiquat, oc. ant. *caissar*, fr. ant. *quaisier* «blesser, être secoué, ébranlé» [S. XIII], avui fr. sept. i orient. *kwašé*, *cassier* (FEW II, 1434-5). Notem, a més, que el moss. *qāšdar* o *qāšdar* «plangere» que inclou R. Martí, sembla ser el mateix mot romànic deformat per encruament amb un altre aràbic (DECH IV, 711a36ss.).

El cat. *queixar-se* sol considerar-se un manlleu al castellà,¹ i ben mirat la seva aparició tardana és un fort indicatiu en suport d'aquesta opinió. D'altra banda, però, JCor., que va estudiar la història d'aquest mot a fons a l'article *quejar* de DCEC/DECH, tot i cridant l'atenció a la manca de documentació catalana medieval, no fa cap afirmació en aquest sentit, aparentment per no estar del tot convençut d'aquesta atribució,² i sembla deixar oberta la possibilitat d'una base catalana o mossàrab. I de fet això s'ha de tenir en compte atès que ens trobem en presència d'un mot d'ús general i normal en la llengua, i que la seva evolució fonètica i semàntica és tan possible en català com en castellà, i a més si recordem que el ll. vg. *QUASSIARE havent existit en italià, en el gallo-romànic, i en d'altres llengües ibero-romàniques i possiblement també en mossàrab, hauria de tenir ús en el domini català també. En realitat la manca de documentació de *queixar* en català antic podia ser deguda al fet de ser considerat de to popular o familiar (explicable pel origen llatí vulgar) al costat de *plànyer*, mot de tradició més noble en la llengua. En canvi la seva documentació abundant en castellà es deuria al fet que en aquesta llengua *plañir* a penes va existir fora de l'esfera literària. Notem també que en el domini valencià s'usen avui formes com *queixó* 'queixós' i *queixicó* id., derivats no coneguts en d'altres bandes en català ni en castellà, i un origen mossàrab es presenta com a una possibilitat. Altrament, Eiximenis en usar dos italianismes com *cagionare* i *cagionatore* de sentits semblants a *queixar-se* i *queixós* (infra) els escriu com *caxinar* i *caxinador*, associant-los probablement amb